

Daniel
Premerl

Nova Imago Cathedralis

PREDRAG MARKOVIĆ, *Katedrala Sv. Jakova u Šibeniku.*

Prvih 105 godina

Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2010., 528 str.

ISBN 978-953-303-191-0

Šibenska katedrala – jedan od emblema hrvatske i jedinstveni spomenik europske baštine – od sada konačno ima knjigu kakvu zaslužuje. Knjiga Predraga Markovića (1961.), izvanrednog profesora na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, svojevrsni je trezor dosadašnjih spoznaja o katedrali, čistilište za buduće istraživače, no istom i istražni postupak te naposljetku i presuda o autorskim pravima njezinih graditelja i arhitekata.

O šibenskoj katedrali svi nešto znaju ili misle da znaju. Marković nas odmah na početku, u dugom i uzbudljivom poglavlju, terapijski suočava s onime što “znamo” ili “mislimo da znamo”, tj. s historiografskim predodžbama o šibenskoj stolnici. Drugim riječima, suočava nas s mnogo toga što ne znamo.

Glavni likovi prvoga poglavlja su dvojica austrijskih povjesničara umjetnosti s početka 20. stoljeća: Dagobert Frey i Hans Folnesics. Frey i Folnesics objavili su prve povijesno-umjetničke studije o katedrali (Marković njihov interes izvrsno objašnjava: ta, radilo se o najznačajnijem humanističkom spomeniku Carstva). Frey je rodonačelnik teze o katedrali kao jedinstvenoj organskoj cjelini koja je izvedena prema genijalnoj zamisli Jurja Dalmatinca, tj. prema njegovom pretpostavljenom – ne i sačuvanom ni dokumentiranom – projektu. Nasuprot Freyu, Folnesics je rodonačelnik teze o katedrali kao slojevitoj građevini koja nastaje tijekom stotinjak godina, i gdje svaki *protomagister* ostavlja svoj trag – tako je Dalmatinac majstor gotičko-

renesansne faze gradnje, dok je za završetak katedrale u renesansnom stilu zaslužan Nikola Firentinac.

Frey i Folnesics su Platon i Aristotel među istraživačima šibenske katedrale. Ta dvojica Dvořákovih đaka odredili su kasniji način mišljenja o katedrali – onaj koji se temelji na ideji (o jedinstvenom projektu), te onaj koji se više temelji na empiriji. Freyve teze prihvatili su neki talijanski povjesničari nakon Prvoga svjetskog rata, a Radovan Ivančević ih je kreativno nadogrudio i strastveno, sugestivno te medijski atraktivno zastupao čitavog života.

Folnesicsevu pogledu – koji je znanstveno utemeljeniji – od naših je starijih istraživača najskloniji bio Ljubo Karaman. Na tragu pak Folnesicsevih teza najznačajnije su priloge – u korist Nikolinu autorskom udjelu – dala dvojica slovenskih povjesničara umjetnosti Höfler i Štefanac. Predrag Marković, recimo to odmah, pripada toj genealoškoj liniji istraživača šibenske stolnice. (Dodajmo da je na toj liniji Nikolinih zagovaratelja i Emil Hilje, no Marković ne prihvaća neke njegove atribucije kao ni hipotezu o Nikolinu hrvatskom podrijetlu.) U Markovićevoj knjizi osjeća se poriv za dekonstrukcijom frajevsko-ivančevićevske ideje o Jurjevoj katedrali – ideje koja je, drži Marković, prerasla u mit, te koja je doista prevladala u pregledima i u javnosti. Za Markovića je katedrala, dakle, i Jurjeva i Nikolina. Između ta dva suprotstavljena tabora bio je oprezni Cvito Fisković, koji je sumnjao u Jurjev “renesansni habitus”, dok je Igor Fisković produbio skepsu u renesansni

karakter Jurjeva stila, tako da su Cvito, a još i više Igor Fisković bliže *folnešićevcima* nego *frajevcima*.

U prvom poglavlju čitatelj će naći još niz historiografskih zanimljivosti: od analize do sada malo znane devetnaestoljetne obnove Paola Bionia, preko “zaboravljenoga” a za pitanje Firentinca relevantnoga austrijskog povjesničara umjetnosti Grausa, sve do suvremenijih inozemnih priloga “slučaju katedrale”, primjerice ugledne Deborah Howard koja nije posumnjala u ideju o Jurjevu projektu.

U uvodnom poglavlju Marković, dakako, navodi i opsežnu arhivsku građu što je objavljivana posljednjih 150 godina. Njoj će se poslije u tekstu često vraćati i na inteligentan način vaditi podatke koje su dosadašnji interpretatori mahom preskakali, a Markoviću su poslužile za uvjerljive i nove zaključke (primjerice, o “naručitelju” Ambrozu Mihetiću), ili otvaranje “novih” pitanja (primjerice, o bazilici u Santiago da Composteli kao mogućem predlošku za šibensku katedralu).

Nakon uvodnog *crescenda*, Marković nas uvodi u kronološki organiziranu dugu pripovijest o nastanku katedrale. Tako pred nama niče gotička, predjurjevska katedrala, na koju često zaboravljamo, premda njoj pripadaju portali, pročelje i zapadna polovica njezinog zida. Ta katedrala, koju započinje Bonino da Milano, bila bi lijepa i velika građevina mletačkog kvatročenta, uz bok, piše Marković, onodobnim realizacijama poput Madonne dell’Orto. U ovom poglavlju dobro se skreće pozornost na kontekst nastanka katedrale i na ambiciju komune i mlade biskupije – kao da već predosjećamo ambicioznost kasnijih dviju faza gradnje.

“Jurjeva katedrala’ – drugo razdoblje gradnje (1441. – 1473.)” naslov je središnjega, najduljeg poglavlja. Marković Jurja tumači prvenstveno kao vrsnoga kipara, intrigantnoga i temperamentnoga graditelja na razmeđu stilova, te kao sposobnog poduzetnika. Dalmatinac je, i nakon što mu je “oduzeta” atribucija gornjih dijelova katedrale, jedan od najzanimljivijih majstora ne

samo Dalmacije već i jadranskog kvatročenta. Njegova jedinstvena rješenja i stilska plurilingvalnost i dalje osvajaju promatrača i zbunjuju istraživača. Marković duboko zalazi u autorski profil Jurja, ostrim okom uočava do sada neuočene, prvenstveno arhitektonske nelogičnosti i nesnalaženja. Ta iscrpna analiza Jurjeva autorskog profila postat će važan argument u sljedećem poglavlju što ga čitatelj već s nestrpljenjem očekuje – o Nikoli.

Poglavlje “Nikolina katedrala’ – treće razdoblje gradnje (1475. – 1536.)” najznačajniji je doprinos Markovićeve knjige. U njemu se svi dijelovi građevine koji su nastali nakon Firentinčeva preuzimanja gradilišta, pripisuju Firentincu (krovovi-svodovi, kupola, trolisni zabat). Argumenti za tu tezu su sljedeći: stilski čisto oblikovanje *all’antica* te kvalitetna konstrukcija u kojoj nema tragova projektantskog nesnalaženja. Teza je dalje poduprta reaktualizacijom uloge humanista Ambroza Mihetića kao posrednika ideje o trolisnom pročelju; Marković šibensko trolisno pročelje tumači kao odraz ranije nastalog pročelja Codussijeve crkve San Michele in Isola u Veneciji. Time se uvjerljivo opovrgava teza o pročelju šibenske katedrale kao projekciji unutrašnjosti.

Smatram da je Markovićeve interpretacija kako je šibensko gradilište funkcioniralo na srednjovjekovni način – gdje svaki *proto* nastavlja gradnju i projektira u hodu, nadovezujući se na prethodno – logična, točna i dobrodošla, te će zasigurno od sada funkcionirati kao najrelevantnija i najmeritornija.

No, priznajem da i dalje razumijem “platoniste” Freyera i Ivančevića. Ivančević – koji je prije 13 godina objavio popularno pisanu monografiju o katedrali – nije sporio da je Firentinac izveo krovove-svodove, kupolu i trolisni zabat, već je samo držao da su oni bili dio Jurjeva projekta. I doista, mogli su biti. Uostalom, montažna gradnja kojom su izgrađeni krovovi-svodovi i kupola je metoda kojom se služio Dalmatinac, trolisni zabat zapravo nije forma *all’antica*, već bizantizirajuća forma dugog trajanja, popularna i u mletačkoj kičenoj gotici, te – odjevena u ruho

ornamenta *all'antica* – i u kvatročentu itd. Problem Ivančevićeve teze je što je na temelju jedne hipoteze izraslo niz maksimalističkih tvrdnji, pa tako i ona kako je Dalmatinac barem kao Brunelleschi – što je *forma mentis* idealna za domaću no istom pogubna za međunarodnu uporabu. U tom kontekstu Markovićeva knjiga ima otrežnjavajući i ljekovit učinak.

Ovaj kratki prikaz imao je u fokusu glavnu narativnu nit knjige. Stoga napominjem da će čitatelj u njoj naći i jednako zanimljive narativne rukavce gdje nam autor nudi, primjerice, nova i vrsna čitanja ikonografije katedrale, zatim političkoga i geostrateškog konteksta nastanka katedrale itd. Posebno valja pohvaliti kompjutorske 3D rekonstrukcije te kronologiju s navedenim sekundarnim izvorima. Nažalost, u bilješkama se nalazi

previše kratica (prezime, godina) koje ne nalazimo u bibliografiji. Također, dobro bi došla i transkripcija važnijih dokumenata u *appendixu*.

Knjiga Predraga Markovića kapitalno je djelo hrvatske povijesnoumjetničke historiografije, a od nje će profitirati i međunarodna zajednica istraživača jadranskog kvatročenta. Marković je uočio dosta toga što do sada nije bilo uočeno, iščitao te mudro interpretirao dosta zaboravljenih arhivskih podataka, naposljetku, u svom situ prosijao više relevantne literature nego istraživači prije njega te sve to skupa logično, plauzibilno i metodološki uredno povezao, što njegovim zaključcima daje solidnu utemeljenost. Stoga njegova knjiga doista postaje posljednja riječ – ovog trenutka, naravno – o šibenskoj katedrali. x